

4. *Масляк П. О., Шищенко П. Г.* Хрестоматія з географії України : посібник для вчителя. – К., 1994. – С. 28–33.

5. *Рудницький С.* Політична географія України / П. Штойко (упоряд. і авт. передм.). – Б. м., 1998. – 280 с. – Бібліогр. : С. 273–277.

6. *Шаблій О. І.* Суспільна географія : теорія, історія, українознавчі студії. – Львів, 2001. – 744 с.

7. *Штойко П.* Степан Рудницький. 1877–1937. Життєписно-бібліографічний нарис / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові ; відп. ред. : О. Купчинський. – Львів, 1997. – 184 с. – (Визначні діячі НТШ, № 2).

УДК [111.6:02]Козловський В. О.

Лариса Гарбар,

в. о. наук. співробітника Інституту рукопису НБУВ

ВСЕВОЛОД ОЛЕКСАНДРОВИЧ КОЗЛОВСЬКИЙ: ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ НА БІБЛІОТЕЧНІЙ НИВІ

У статті розкривається редакційно-видавнича, суспільно-політична діяльність В. О. Козловського та його внесок у розвиток бібліотечної справи у період роботи у Всенародній бібліотеці України в 1921–1933 рр., розвиток українського бібліотекознавства, діяльності Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії в 20-х – поч. 30-х років ХХ ст. у галузі каталогізації та створення системи каталогів наукових бібліотек.

Ключові слова: Всеволод Козловський, редакційно-видавнича справа, бібліотечна справа, предметний каталог, Науково-дослідна комісія бібліотекознавства та бібліографії.

Історія Національної (Всенародної) бібліотеки України впродовж 1918–1933 рр. пов'язана з діяльністю багатьох видатних осіб, які закладали засади її діяльності, реальною працею на бібліотечній ниві зробили величезний крок України у бік створення національного бібліотечного фонду та національної бібліографії. Багато імен цих діячів вже увійшли до пантеона бібліотечних постатей та за останні роки добре опрацьовані в історіографії цього питання. Однак, особа Всеволода Козловського (1877 – після 1934) – громадського і політичного діяча, педагога, видавця, редактора, перекладача, бібліотекознавця, книгознавця, бібліографознавця й сьогодні є маловідомою. Публікацій, які б пролили світло на його особистість та творчу спадщину, на сьогоднішній день небагато. Окремі згадки про його діяльність зустрічаються у деяких вітчизняних дослідників, які вивчали діяльність установ, спілок, видавництв, де він працював. Так, його ім'я згадується у споминах Д. Дорошенка щодо спроби створення Української селянської спілки в 1905–1906 рр.¹, в праці А. Животка «Історія української преси», яка розкриває діяльність газети «Громадська думка» в 1906 р.²; у статті І. Гирича, присвяченій організації М. С. Грушевським археографічної роботи у львівський період життя й діяльності (1894–1914) та діяльності НТШ, де В. Козловський був секретарем та фінансовим директором³ тощо.

У монографії І. Срібняка «Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.)»⁴ містяться відомості, що В. Козловський брав участь у культурно-політичній роботі Союзу визволення України серед українських інтернованих частин Армії УНР. Деякі відомості про В. Козловського подає І. Патер у статті, присвяченій діяльності А. Жука в СБУ⁵. Про видавничу діяльність згадується у статті К. Даниленко «Видавниче товариство ім. Івана Франка» СБУ⁶.

Згадки про В. О. Козловського присутні і в працях Л. П. Одинокі, яка досліджувала розвиток бібліотекознавства в Українській СРСР та відзначала діяльність Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії Всенародної бібліотеки України⁷.

Період бібліотечної діяльності В. Козловського представлений у праці Л. Дубровної, О. Онищенко⁸, у якій розглядалася діяльність Національної бібліотеки України впродовж усього її існування, в тому числі у період 20–30-х років ХХ ст. Висвітлюючи розвиток бібліотекознавства та бібліографії в 20-х роках, автори показали роль В. Козловського у розвитку бібліотекознавства, у діяльності Науково-дослідного інституту (надалі Комісії) бібліотекознавства, організації конференцій, роботи з аспірантами, проведенні ним лекцій та семінарів з питань бібліотекознавства тощо. У цій роботі вперше відзначена роль В. Козловського у розвитку бібліотекознавства, він згадується як вчений, який розвивав бібліотекознавчі питання у галузі каталогізації та класифікації каталогізації та уніфікації роботи наукових бібліотек, «каталографії», з питань бібліотекознавчої та бібліографічної термінології, був членом Комісії з розроблення проекту єдиної каталографічної інструкції, відповідав за лекційну роботу у галузі бібліотекознавства з аспірантами тощо⁹. Разом з тим, діяльність В. Козловського як теоретика бібліотекознавства та практика у галузі розвитку класифікації бібліотечних фондів та бібліотечних каталогів, історії бібліотечної справи, спеціально не розглядалася. Він згадувався у контексті науково-дослідницької діяльності Всенародної бібліотеки України.

В. Магусевич глибше досліджувала діяльність Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії, що працювала в НБУВ у 1925–1933 рр. і де В. Козловський виконував обов'язки голови Бібліотечної секції. Вона простежила історію створення, організацію діяльності та основні етапи розвитку, обставини ліквідації Комісії¹⁰. Вона також відзначає значну роль В. Козловського у діяльності Комісії, наводить короткі біографічні відомості про нього, а також згадує його участь у розробці важливих бібліотекознавчих питань, однак, простежуючи історію діяльності НДКБ, вона спеціально не зупинялася на персональному внеску

В. О. Козловського, розкриваючи його участь у колективній праці співробітників ВБУ¹¹.

Ці дослідження показали важливість вивчення особистості В. Козловського та його внеску у розвиток українського бібліотекознавства. Він займав керівні посади під час становлення ВБУ, опублікував багато бібліотекознавчих праць, значна частина залишилася неопублікованою в рукописах, однак, його особа й досі перебуває у тіні інших діячів бібліотечної справи, а біографія не досліджувалася. Він поки ще не оцінений належним чином як бібліотекознавець і як діяч редакційно-видавничої справи, пов'язанної з українським національним рухом.

Єдина стаття «Всеволод Козловський», спеціально присвячена В. Козловському, була написана Є. Розгоном, в україномовній газеті Української Робітничої Асоціації в Америці «Народня воля» (останній номер за 1953 р. та в двох перших номер за 1954 р., м. Скрантон, штат Пенсильванія). Художній нарис про переслідування В. Козловського жандармерією після розгрому редакції «Громадська думка» (у Є. Розгіна помилково названа газета «Рада»), коротко повідомив про основні віхи його життя до 30-х років. Однак, художність твору та плутанина у фактах свідчить, що у розпорядженні Є. Розгіна не було документів. Так, наприклад, у статті написано, що В. Козловський разом з дружиною був «відправлений на схід» на початку 1933 р., тоді як він був звільнений з роботи у Всенародній бібліотеці України лише у серпні 1933 р. Припускаємо, що надалі був політичний процес і суд, і скоріш за все, відправка була в 1934 р. або пізніше. Разом з тим, поданий політичний портрет В. Козловського, згадана його родина, батько, мати, брат, сестри, деякі друзі. Однак, стаття має дуже обмежену інформаційну цінність, майже нічого не дозволяє додати до біографії В. Козловського та його оточення.

Водночас, діяльність В. Козловського як редакційного спеціаліста була не менш значною, він працював у редакціях, де виконував переважно видавничо-редакторську роботу, а також був відповідальним секретарем, займався фінансовими справами. Так, ще у газеті «Громадська думка» до його обов'язків входило редагування інформаційних відділів «По Росії», «По Україні», київської хроніки¹². Ця відповідальна та виснажлива робота не давала можливості розкритися В. Козловському як автору, публіцисту, перекладачу. Він майже не мав власних опублікованих праць, а тим більше не міг зарекомендувати себе як вчений. Це дозволила зробити діяльність у Всенародній бібліотеці України, де В. Козловський працював протягом 1921–1933 рр.

Він поступив на роботу до ВБУ як старший бібліотекар, а з 1923 р. очолив

загальний відділ. В. Козловський на момент початку роботи у Бібліотеці був зрілою досвіченою людиною, обізнаною у політичній боротьбі та культурно-просвітницькій діяльності, редакційно-видавничій справі та мав багатий досвід у питаннях розвитку науки, культури, освіти, у багатьох галузях гуманітарного знання.

Внесок В. Козловського у розвиток бібліотекознавства пов'язаний із діяльністю науково-дослідних підрозділів ВБУ, де він брав активну участь: член Президії Науково-дослідного інституту бібліотекознавства Всенародної бібліотеки України (надалі – НДІБ ВБУ) та колеги керівників аспірантів, завідувач загальним відділом, завідувач відділом книгоопрацювання, науковий співробітник. Однак, й сьогодні не створено його біографії та не оцінений його внесок у розвиток української видавничої та бібліотечної справи. За спогадами Є. Розгіна, В. Козловський був дуже задоволений роботою у ВБУ, де він нарешті знайшов своє місце¹³. Це можна зрозуміти лише осмислюючи його життєвий шлях. В. Козловський не залишив нам власного архіву з великим комплексом документів, спогадів, листів. Відомості про його життя та діяльність довелося відшукувати по різних архівах та бібліотеках. Й досі багато обставин його життя не до кінця зрозуміло, й досі не встановлена дата та місце його смерті.

Архів В. Козловського не зберігся. Тому реконструкцію біографії В. Козловського доводилося проводити за багатьма різноплановими джерелами, що зберігаються у різних архівах, а також за опублікованими матеріалами, статтями, монографіями, нарисами. Джерелом його діяльності у ВБУ став відомчий Архів НБУВ, архівні фонди діячів бібліотечної справи, що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ. Єдиним біографічним документом на сьогодні є його анкета як завідувача відділом ВБУ, складена в 1924 р., що зберігається в Архіві НБУВ¹⁴. Разом із тим, ця анкета, була складена у період, коли була встановлена радянська влада, тому багато біографічних відомостей там свідомо не висвітлювалося. Поповнення відомостей про його життя проводилося за спогадами інших діячів культури.

Всеволод Олександрович Козловський народився 1 травня 1877 р. в с. Ланківці Проскурівського повіту на Поділлі у родині сільського священика. Середню освіту одержав у Кам'янець-Подільській духовній семінарії, яку закінчив 1897 р. Як семінарист міг вступити тільки до Дерптського, Томського чи Варшавського університетів, в інші університети семінаристів тоді не пускали. У 1904 р. отримав диплом юридичного факультету Юр'ївського університету¹⁵. Ще зі студентських років став активним учасником різних українських гуртків і жертвно віддавався

громадським справам. Він увійшов до складу створеної наприкінці 1898 р. нелегальної Дерптської Української Студентської Громади, засновниками котрої були Ф. Матушевський, А. Яковлів, К. Редліх та С. Макрі¹⁶. З цього часу доля пов'язала його з Федіром Матушевським. Громада проіснувала до революції 1917 р. та притримувалася ідеї самостійності української нації та культури. У Статуті Громади було зазначені наступні політичні засади: конституційний устрій російської держави й національно-територіальна автономія України в межах її національної території, право на освіту, літературу та пресу українською мовою.

Головою громади було обрано Федора Матушевського, і він залишався на цій посаді, з перервами, до закінчення університету у 1904 р. Заступником голови став А. Яковлів, В. Козловський – секретарем, а С. Макрі – скарбником. До складу організації входило 16 студентів, зокрема Павло Горянський, Максим Синицький, Петро Баскевич, Іван Білінський, Леонід Дложевський, Семен Кравців та інші. Члени громади збиралися щосуботи, читали реферати та доповіді з українознавства, готували самодіяльні театральні вистави, концерти, літературні вечори. Традиційно, наприкінці лютого, в помешканнях членів громади конспіративно відзначали річницю народження Т. Г. Шевченка. У 1900 р. на засіданні була присутня Леся Українка разом із братом Михайлом Косачем, який на той час був асистентом Кафедри фізики університету¹⁷. В найбільшій залі м. Дерпта «Burgermüsse» у 1900 р. було поставлено п'єсу М. Кропивницького «Невільник». Головним режисером вистави був Ф. Матушевський, якому допомагав українець, доцент фінансового права університету, професор Орест Іванович Остроградський. На початку 1902 р., коли студентські заворушення прийняли відверто політичний характер, В. Козловський, Ф. Матушевський, М. Синицький та ще кілька членів Громади були відраховані на рік з університету за те, що брали участь у студентських сходках¹⁸. Це був період становлення національної свідомості та громадської позиції В. Козловського.

У 1902–1905 рр. він працював у Відділі розбору претензій Південно-Західної залізниці. Ця робота дозволяла підтримувати існування платнею, однак, після запрошення Ф. Матушевського, перейшов працювати секретарем редакції «Громадська думка»¹⁹.

Тут, у Києві, у період революційних подій 1905–1907 рр. та активізації політичного життя, продовжувалася його громадсько-політична діяльність. У 1905 р. В. Козловський бере активну участь у спробі створення Української селянської спілки як член комітету та його секретар, а також у спробі проведенні селянського з'їзду у Києві, про що згадує у своїх спогадах

«Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки)» Дмитро Дорошенко. Спілка не була створена, київський губернатор заборонив проведення з'їзду, а наприкінці 1905 р. були проведені арешти, коли було захоплено кілька членів селянської спілки, хоча В. Козловський unikнув ув'язнення²⁰.

Тоді ж, у грудні 1905 р. Є. Чикаленком, В. Симиренком та В. Леонтовичем була створена щоденна українська газета «Громадська думка». На посаду редактора був запрошений Ф. Матушевський. Він долучив В. Козловського до роботи у газеті, де той почав працювати секретарем у складі редакційного комітету разом з Б. Грінченком, С. Єфремовим, М. Левицьким, М. Грінченко²¹. Аналіз редакційних примірників «Громадської думки», що зберігається в Інституті рукопису НБУВ, показує копівку щоденну роботу В. Козловського як секретаря газети, редактора відділу хроніки.

Збереглися архівні документи, які свідчать, що В. Козловський мав намір видавати власну газету, але через політичні обставини, що трапилися впродовж 1906 р. цей намір не був здійснений. Так, за документами Центрального державного історичного архіву м. Києва (далі ЦДІАК), 24 березня 1906 р. управляючий канцелярії київського губернатора повідомляв київського окремого цензора про те, що ним було видано свідоцтво на право видання у м. Києві щоденної газети на «малорусском языке» під назвою «Українская газета» «потомственному почетному гражданину м. Києва» Всеволоду Олександровичу Козловському, де останній мав виконувати також обов'язки відповідального редактора²². За програмою часопис планувалося друкувати за наступними розділами: керівні статті з питань політичних та загальних; фельєтони з предметів науки та літератури; бесіди «на злобу дня»; огляди друку; щоденник подій в Росії та в Києві (хроніка); огляд подій за кордоном; провінційний відділ; телеграми; довідковий відділ; оголошення; бібліографія²³. Друкувати свою газету В. Козловський мав намір у друкарні Н. А. Гирича у м. Києві, Трьохсвятительська, 14. Наступні політичні події не дали можливості розпочати реальну роботу з газетою.

У цей час В. Козловський долучився й до створення «Київської просвіти». У травні 1906 р. В. Козловський, разом з такими видатними просвітниками, як М. В. Лисенко, Б. Д. Грінченко, М. М. Грінченко, Ф. П. Матушевський, М. М. Старицький, Ф. С. Красицький, М. І. Павловський, М. С. Синицький, подали прохання київському губернатору про дозвіл заснувати у Києві «загальнокультурне товариство «Просвіта» в пам'ять Т. Г. Шевченка»²⁴. Підпис «потомственного почетного гражданина» Всеволода Олександровича Козловського стоїть

першим під затвердженням губернатором статутом товариства²⁵. Вже в неділю, 25 червня, «Громадська думка» у своєму 146 номері вміщує інформацію про проведення перших установчих зборів²⁶. За власними твердженнями В. Козловського, у цей період він належав до Української радикальної партії, діячами якої були Б. Грінченко, С. Єфремов, М. Левицький, Є. Тимченко, В. Чехівський, Є. Чикаленко²⁷.

Подальші події у житті В. Козловського були пов'язані із початком репресій царського уряду проти українського руху, який супроводжувався закриттям українських періодичних видань, культурно-освітніх й громадських організацій. Вже 18 серпня 1906 р. в редакції газети «Громадська думка» поліцією був здійснений обшук, знайдено «компрометуючий» матеріал, серед якого була відозва членів розпущеної 8 липня 1906 р. І Державної Думи, протоколи Московського з'їзду «Селянського Союзу»²⁸. Під час обшуку в редакції були заарештовані С. Єфремов, Ю. Квасницький, К. Хохлич²⁹. В. Козловський не був заарештований, йому пощастило своєчасно покинути редакцію газети та емігрувати за кордон до Львова, де він почав працювати у НТШ.

1907 р. його разом з І. Джиджорою та О. Колесою обрано до членів Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка у Львові.

У цей період він працював як член Української Видавничої спілки та з 1909–1911 рр. – член правління Бібліотечної комісії НТШ та член Дирекції Видавничої спілки³⁰. На початку 1907 р. В. Козловський стає помічником М. Грушевського в справах фінансових та господарчих НТШ. В ЦДІАК зберігаються його листи до М. Грушевського за період 1907–1911 рр. З 1911 р. Всеволод Олександрович – фінансовий директор НТШ³¹. Листи є важливим джерельним матеріалом щодо львівського періоду життя В. Козловського, виконання ним дуже складних обов'язків людини, якій довірялися секретарські, фінансові справи та інші особливі доручення³².

Це свідчило про деякі риси особистості В. Козловського, про які можна говорити навіть без згадок про це з боку його друзів, колег, побратимів, а лише простежуючи його життєвий шлях. Його завжди рекомендували на посаду відповідального секретаря як людину, яка вміє працювати з документами, кропітка, відповідальна, надійна, патріотична. Однак, його не можна вважати другорядною людиною, з огляду на підтримку осіб, які його оточували. Його організаторські здібності та редакторський хист відчутно проявився у роботі в редакціях газет та видавництв. Хоча від того періоду життя В. Козловського майже не залишилося його праць, відомо, що він займався перекладами для Записок НТШ, зокрема, праці Володимира Розова «Трильоґія проф. А. Кримського»³³.

У 1908–1909 рр. В. Козловський послушав курс лекцій з історії польської та української літератури у Львівському університеті; 1912 р. – закінчив однорічні курси абітурієнтів у Торговій академії у Відні. Протягом 1912–1918 рр. він працював у Відні у Товаристві «Hollindischer Lloyd»³⁴.

У період Першої світової війни громадська діяльність В. Козловського була пов'язана зі створеною у Львові у перший день війни – 1 серпня 1914 р. «Головною Українською Радою», до складу якої увійшли представники всіх трьох тодішніх українських партій: національно-демократичної, радикальної і соціал-демократичної. У Відні на початку травня 1915 р. «Головна Українська Рада» була реорганізована у «Загальну Українську Раду», яка мала бути єдиною й найвищою репрезентацією українського народу в Австро-Угорщині на весь час війни. Головою Президії Ради було обрано К. Левицького, його заступниками – М. Василька, Л. Бачинського, Є. Петрушевича, М. Ганкевича, О. Скорописа-Йолтуховського. До Секретаріату увійшли Всеволод Козловський, Осип Назарук, Ілля Семак, Володимир Темницький, Лонгін Цегельський³⁵.

Одночасно, протягом 1914–1918 рр. В. Козловський бере активну участь у діяльності Союзу визволення України (СВУ), також створеного на початку війни у Львові, програмою якого було утворення самостійної Української держави з конституційною монархією, демократичним устроєм, свободою для всіх національностей, самостійною українською церквою³⁶.

У 1915–1918 рр. СВУ розгорнув активну культурну та видавничу роботу в таборах для військовополонених у Польщі. Для підготовки видань СВУ 9 грудня 1914 р. було створено Редакційний комітет, до складу якого увійшли: Омелян Бачинський (голова), Володимир Дорошенко (заступник голови), Всеволод Козловський, Микола Троцький. Секретарем комітету призначили В. Козловського³⁷. На першому організаційному засіданні Редакційного комітету обов'язки було розподілено таким чином: О. Бачинському доручалося редагування «Ukrainische Nachrichten»; В. Дорошенку – редагування «Вісника СВУ»; В. Козловському – огляд кореспонденції редакції. О. Бачинський та В. Козловський – мали право підписувати листи, що виходили від редакції³⁸.

В січні 1915 р. В. Дорошенку та В. Козловському було доручено наглядати за друкарнею та упорядковувати вихід «Вісника Союзу визволення України». Спочатку «Вісник» виходив два рази на місяць. У 1916 р. – щотижня по неділях. «Ukrainische Nachrichten» виходила на правах рукопису щотижня, в розмірі одного газетного піваркуша, друкувалася накладом 3 тис. примірників та розсилалася безкоштовно першорядним органам преси Австро-Угорщини, Італії, Швейцарії, Швеції, Норвегії, Данії,

Голландії, Америки, крім того вченим, політикам, громадським діячам цих держав, щоб дати європейській спільноті основну інформацію про суть української проблеми та її значення в Першій світовій війні. Друкувалися матеріали про переслідування українців на території Росії та цілий ряд публікацій інформативного характеру, а крім того видавали випусками статті німецьких учених і політиків, присвячені українській справі.

СВУ розгорнув значну роботу в таборах інтернованих частин Армії УНР у Польщі та Чехії, налагодив випуск національно-патріотичної періодики. Наявність у середовищі еміграції потужного інтелектуального потенціалу в особі високоосвічених письменників, військових журналістів, дозволила заснувати низку видавничих центрів, налагодити цілеспрямовану пропагандистську діяльність у державно-соборному процесі творення незалежної України.

В. Козловський брав участь і в агітаційній роботі СВУ в таборах інтернованих українських військ. Зокрема, під час створення українських військових з'єднань – Сірожупанної та Синьожупанної дивізій, 13 лютого 1918 р. в таборі Зальцведель було скликано надзвичайні збори Генеральної старшини, на яких було вирішено сформувати перший транспорт добровольців з числа членів товариства «Вільне козацтво». 20–23 лютого до табору прибули 51 старшина-українець та представники СВУ А. Жук і В. Козловський, які взяли участь у табірному віче, яке одноставно підтримало пропозицію розпочати формування двох відділів, які згодом переросли у піхотні полки. 1 березня 1918 р. В. Козловський разом з А. Жуком у Роштаті виступив з промовою на загальнотаборному прощальному віче, присвяченому відправці на українські землі «Січового куреню ім. Гетьмана Виговського»³⁹.

Після Лютневої революції СВУ, за словами А. Жука, перетворився з «політичної репрезентації» українців з Наддніпрянської України за кордоном у «просвітню організацію для полонених і виселенців та добровільним заступництвом інтересів цих жертв війни й окупованих країв перед центральними державами»⁴⁰.

Після набуття Україною незалежності та відкриття українських посольств у Центральних державах, Союз визволення України обмежив свою роботу «культурною поміччю полоненим», а після від'їзду 20 тисяч українських вояків, майже повністю припинив свою діяльність. У березні 1918 р. А. Жуком і В. Козловським було розроблено «Ліквідаційний план СВУ»⁴¹, де пропонувалося до кінця червня продовжувати видавничу та просвітню діяльність під особистим контролем ліквідаторів СВУ (А. Жука, В. Дорошенка, О. Скорописа-Йолтуховського і В. Козловського)⁴². Після

юридичної ліквідації (1 липня 1918 р.) Союзу як політичної організації, його члени ще деякий час продовжували працювати в таборах полонених українців у Австро-Угорщині. 1 серпня 1918 р. було створено «Комітет культурної помочі», завданням якого було провадити просвітню роботу у таборах. За кожним членом Комітету (В. Козловський, В. Левицький, В. Сімович, Р. Смаль-Стоцький, Б. Лепкий) було закріплено один з українських таборів⁴³. Слід зазначити, що є відомості, що В. Козловським було організовано видання українського літературного таборового часопису «Тернистий шлях» у м. Петркові (сучасна Польща)⁴⁴.

Під час Української революції та створення українського національного уряду в Україні В. Козловський набуває дипломатичного досвіду. У період зовнішньополітичної діяльності гетьманського уряду Закон «Про посольства і місії Української Держави» від 6 листопада 1918 р. поширив дислокацію українських консульських установ на 22 країни. Дипломатичні відносини існували з 12 країнами Європи. Влітку 1918 р. Андрій Жук, який на той час був радником українського посольства в Австрії⁴⁵, звернувся до міністра закордонних справ Української Держави Д. Дорошенка з проханням призначити до українських посольств і місій за кордоном відомих діячів, більшість з яких були членами СВУ. «Просив би Вас дуже, – пише він у своєму листі до Д. Дорошенка, – щоб Ви оставили зглядно запросини до Посольств у Берліні Козловського, у Відні – Троцького, в Швейцарії – Олександра Коваленка. Всі вони будуть дуже добрими Секретарями посольств. Кращих з Українців не найдете»⁴⁶. І надалі у різних обставинах він клопотав за В. Козловського, писав, що «заслужений ветеран українського визвольного руху Всеволод Козловський, людина до того дуже добре обзнайомена з німецькими відносинами і тому спеціально корисна для нашого посольства»⁴⁷. 31 липня 1918 р. В. Козловський був призначений секретарем Посольства Українського Уряду в Німеччині, яке очолював барон Ф. Р. Штейнгель⁴⁸. На дипломатичній посаді він працював майже рік, потім, після остаточного встановлення радянської влади, повертається в Україну.

Є відомості, що він працював короткий час бібліотекарем в «Книгоспілці» під керівництвом Миколи Миколайовича Стасюка⁴⁹, який у 1917 р. був одним із засновників Української Центральної Ради, а після приходу гетьманської влади в листопаді 1918 р. повернувся до кооперативної праці. У той період «Книгоспілка» видавала книжки з художньої літератури, природознавства, науково-популярну літературу, шкільні підручники. Однак, після приходу більшовиків М. Стасюк припинив діяльність «Книгоспілки» та на певний час емігрував. У 1919 р.

В. Козловський працював секретарем Видавничої секції Київського губземвідділу.

З осені 1919 р. і до кінця 1920 р. був секретарем видавничого товариства «Час» у Києві, де у вересні 1917 р. був заснований журнал «Книгарь» – перший періодичний орган української державної бібліографії. У додатку до журналу впродовж 1917–1920 рр. друкувалися реєстри нових книг «Літопис українського письменства»⁵⁰.

У 1921 р. В. Козловський перейшов працювати до Всенародної бібліотеки України, де він повністю змінює профіль діяльності і починає роботу на бібліотечній ниві. Тут його величезний секретарський та редакційний досвід роботи у видавництвах, громадських організаціях, спілках, знання європейських мов стали дуже корисними для організаційного періоду і для налагодження діяльності Національної бібліотеки.

3 25 січня 1921 р. В. Козловський приходить працювати до Всенародної бібліотеки України спочатку старшим науковим бібліотекарем, а з липня 1921 р. призначається на посаду завідуючого загальним відділом⁵¹. 1921–1922 рр. були дуже важкими для бібліотеки, як і для всієї країни, яка була охоплена економічною кризою. Бібліотека не мала власного приміщення, приймала значні обсяги літератури, яка була націоналізована радянською владою. У бібліотеці залишилися працювати лише професійні кадри, які взяли на себе усі труднощі бібліотечного життя⁵².

Перші п'ять років (1918–1923) існування ВБУ були роками масового збирання книжкових фондів. Із 1923 р. почався процес покращення матеріального стану бібліотеки, усталення штатів, почала розгортатися й науково-дослідна праця бібліотеки, яка на першому етапі була викликана безпосередніми потребами самої бібліотеки – пошуками найдоцільніших форм і методів роботи кожного відділу, організації фондів та каталогів.

У 1921–1926 рр. В. Козловський очолював загальний відділ ВБУ. До його призначення цим найбільшим відділом ВБУ з фундаментальним універсальним книжковим фондом, що мав книги з усіх галузей науки, завідували Є. О. Ківлицький, П. А. Нестеровський, Л. Ю. Биковський, В. Ф. Іваницький. На відділ було покладено завдання розбору і сортування фонду Бібліотеки, опрацювання нових надходжень, каталогізація книжок, що залишалися у відділі. До 1926 р. каталогізація літератури здійснювалася в кожному окремому відділі за розробленою цим відділом власною системою за скороченим циклом, що дозволяло розсортовувати велику кількість книжок, придбаних Бібліотекою у попередні роки, та поточні надходження. Однак, необхідно було напрацювати загальні принципи

каталогізації та створення системи каталогів, чим й став займатися В. Козловський. Одночасно він втягується у процес організації підвищення кваліфікації, бере участь в організації курсів бібліотекарів та бібліотечних семінарів, де у 1923 р. було прочитано цілу низку наукових доповідей.

При активній участі В. Козловського у 1923 р. ВБУ почала розгортати науково-дослідну роботу в галузі бібліотекознавства, що мала наслідки для розвитку бібліотечної науки всієї України. ВБУ взяла на себе роль головної наукової бібліотеки України, організувала першу конференцію наукових бібліотек. Велике значення для осмислення шляхів розвитку наукових бібліотек та національної бібліотеки, що створювалася в Україні вперше, мало вивчення досвіду бібліотек світу. На В. Козловського було покладене одне з найскладніших завдань – організувати роботу з каталогізацією літератури та організацією основного фонду.

Цьому сприяло не лише бажання В. Козловського працювати у галузі бібліотечної роботи та бібліотекознавства, з якою він був обізнаний ще під час роботи в НТШ, а й його загальний фах та знання мов. Заповнюючи 4 січня 1924 р. спеціальну анкету, яка давала можливість досягнути загальний кадровий стан наукових бібліотек, він писав про себе: «п. 7. говорю по українські, по російські, по німецькі, по польські; п. 8. Читаю вільно без словника по французькі, вів на цій мові торговельну кореспонденцію, з словником читаю без особливих труднощій по італійські, по англійські та по чеські, а також на німецьких діалектах... швабський діалект; 8. Знаю по шкільному по латині, читаю з словником легкі тексти по голандські та по гешпанські, знаю староеврейське письмо і розбираю тексти на жаргоні»⁵³.

У 1924 р. при ВБУ організовується кабінет бібліотекознавства та консультативно-виставочний відділ зі спеціальними завданнями поглибленої праці в галузі бібліотекознавства та бібліографії. Напрями науково-дослідної праці: 1) робота над пошуком найдоцільніших форм бібліотечної техніки в застосуванні до бібліотек наукового типу; 2) робота над каталогіфічною інструкцією, пристосованою до бібліотечного життя України.

На той час світова література знала три основні інструкції: англо-американська, французька, пруська. Однак, у Росії та Україні єдиної інструкції не було. В РСФСР робота над інструкцією йшла в декількох осередках у Москві й Ленінграді. В Україні така робота розгорнулася у 1924–1930 рр. під керівництвом та за участю В. Козловського. Він починає вивчення правил каталогізації інших країн та перекладає низку праць з питань предметного та систематичного каталогів⁵⁴.

У своїх доповідях на Першій конференції наукових бібліотек

В. Козловський серед основних організаційних та методологічних питань з життя наукових бібліотек УРСР поставив питання про уніфікацію роботи наукових бібліотек, передусім методичних засад каталогії та обслуговування читачів посередництвом предметного та систематичного каталогів⁵⁵.

Одночасно він вивчає напрями діяльності бібліотек. Усі питання діяльності ВБУ обговорювалися на засіданнях Ради ВБУ. Щороку заслуховувалися десятки ґрунтовних доповідей, що розкривали проблеми утворення бібліотеки світового масштабу та проблеми бібліотекознавства, де активну участь брав В. Козловський.

У 1924 р. створюється Каталогіфічна Комісія Секції наукових бібліотек, перші збори якої відбулися 1 вересня 1924 р. На першому ж засіданні було обрано головою Президії Комісії – С. П. Постернака, секретарем – В. О. Козловського. Комісією була розпочата науково-дослідна робота, головним завданням якої було підготувати матеріали для уніфікації каталогіфічної роботи академічних бібліотек м. Києва шляхом збирання відомостей про відповідну бібліографічну літературу в м. Києві, а також про каталогіфічну практику. На зборах, що з 1 вересня 1924 по 1 січня 1925 р. відбулися шість разів, було зачитано доповіді: 1) про каталогіфічні інструкції – французьку, англо-американську, чеську, щодо описування анонімних творів (ВБУ); 2) про описування відомчої літератури згідно англо-американської інструкції (ВБУ), 3) аноніми по чеській інструкції (КІНГ) та доповіді: про скорочення змісту картки одного з каталогів (КП), про описування періодичних видань та ін.⁵⁶

У цей період активізувався процес вдосконалення каталогізаційної роботи. На спільному засіданні ВУАН, на початку 1924 р. В. О. Козловським були представлені правила скорочення у каталожній картці, що значно прискорило роботу по каталогізації фондів за рахунок скороченого описання. Було закладено уніфікацію карткового опису фондів Бібліотеки. В цих правилах були відображені вже нові фактори суспільно-політичного життя, з одного боку, а з іншого – враховані як світові здобутки каталогії та бібліографії, так і специфічні умови ВБУ. Правила були першим кроком у напряму уніфікації каталожного опису й прагнули скоротити його за рахунок анулювання титулів та звань, звернень, частовживаних слів тощо, залишивши лише змістовну інформацію⁵⁷.

Так, проводилися значні за обсягом роботи щодо каталогізації літератури, що надходила до ВБУ. Каталогічний відділ за рік (операційний рік 1926/1927) заіндексував більше 6 тис. книжок, було перевірено індекси на близько 5 тис. кн., виготовлено 42 тис. каталожних карток, перевірено

32 тис. карток. Співробітники відділу включили до абеткового та систематичного каталогів і довідкової картотеки 32,5 тис. карток. Виправляли систематичний каталог, а саме переглядали відділ за відділом з погляду індексів та абетки, переписували занадто зношені картки. Таким же чином було перевірено систематичний каталог іноземних творів та каталог підручної бібліотеки⁵⁸.

Аналізу відомих на той час закордонних каталографічних інструкцій та дискусій, про те, яку саме ситему каталографічних правил слід прийняти для бібліографії та бібліотек УСРР була присвячена стаття В. О. Козловського «Єдина каталографічна інструкція», де він закликав створити спеціальну наукову Комісію для складання проекту української каталографічної інструкції⁵⁹.

22 березня 1926 р. на засіданні Президії Укрнауки було ухвалено створити спеціальну наукову комісію для розробки проекту Єдиної української каталографічної інструкції у складі: С. П. Постернака (ВБУ), М. А. Годкевича (Українська Книжкова палата), В. О. Козловського (ВБУ), С. Л. Рубінштейна (Одеська Наукова бібліотека), Ю. О. Меженка (УНІК) та представника Укрполітосвіти, під головуванням С. П. Постернака⁶⁰. Комісії пропонувалося завершити свою підготовчу роботу до 1 червня 1926 р. Після чого надіслати проект української каталографічної інструкції на затвердження Укрнауці. З 1927 р. В. Козловський стає секретарем Комісії для складання української каталографічної інструкції ВБУ (голова – С. П. Постернак).

13–14 квітня 1927 р. відбувся Перший пленум Комісії для складання української каталографічної інструкції, на якому було заслухано доповіді В. О. Козловського «Основні питання при складанні української каталографічної інструкції»; С. П. Постернака «Робота над складанням проекту української каталографічної інструкції» та «Організація і розподіл дальшої роботи»; Н. В. Піскорської «Проект робіт для вивчення безіменних творів зокрема для вивчення проблеми колективного авторства»; М. А. Годкевича «Літопис українського друку»⁶¹.

Після створення Каталогної підкомісії Бібліографічної комісії ВУАН, на яку перетворилася Каталогна Комісія ВБУ В. Козловський продовжував у ній працювати⁶². У процесі підготовки інструкції було складено синоптичну таблицю правил англо-американської, італійської та пруської інструкції для порівняння правил відповідних інструкцій з українською. В 1928 р. у «Методологічному збірнику Бібліографічної Комісії ВУАН» публікує «Основні положення скороченого бібліографування»⁶³.

21 березня 1925 р. на громадських засадах, було створено Науково-дослідний інститут бібліотекознавства ВБУ⁶⁴. Планувалося розвивати науково-дослідну роботу в галузі бібліотекознавства, споріднених й допоміжних дисциплін; науково-педагогічну роботу – підготовку наукових робітників у галузі бібліотекознавства; науково-організаційну роботу – керівництво науково-дослідною роботою всіх відділів ВБУ у галузі бібліотекознавства та координація наукової діяльності працівників наукових бібліотек м. Києва і України. Керівництво Інститутом здійснювала спеціально створена Президія, але НДІБ у своїх рішеннях мав підпорядковуватися Раді бібліотеки. Таке подвійне управління мало на увазі поєднати науково-дослідні розробки теоретичного плану та їх науково-практичне впровадження у практику Бібліотеки. До першого складу Інституту увійшли: С. П. Постернак, В. Ф. Іваницький, В. О. Козловський, М. І. Сагарда, М. І. Ясинський, Я. Л. Маяковський, О. С. Карпинська, Н. В. Піскорська, О. І. Полулях, Ю. П. Діяківський, Д. А. Балика, Б. І. Зданевич, Ф. П. Максименко, Г. П. Житецький⁶⁵.

Хоча Інститут надалі перетворився на Науково-дослідну комісію бібліотекознавства та бібліографії, Комісія повністю успадкувала усі напрями діяльності в галузі бібліотекознавства.

Одним із напрямів бібліотекознавчих досліджень стало опрацювання питань предметного каталогу, який впроваджувався в усіх провідних бібліотеках світу. Декілька років В. Козловський досліджує це питання, вивчає зарубіжний досвід, європейський та американський⁶⁶, та публікує декілька статей на цю тему у «Бібліотечному журналі» за 1925 р.⁶⁷ Ці публікації мали велике методичне значення не лише для роботи у ВБУ, а й для інших наукових бібліотек України.

Впродовж другої половини 20-х років В. Козловський починає опрацьовувати загальні питання бібліотекознавчої науки, про що свідчить низка статей та популярних оглядів про провідні бібліотеки світу⁶⁸, а також огляд розвитку бібліотекознавства в УСРР за 1917–1927 рр.⁶⁹

В. Козловський досліджував й питання класифікації та систематизації бібліотечних фондів⁷⁰, розпочав створення засад бібліотечної термінології, про що свідчать його опубліковані та неопубліковані статті у цій галузі⁷¹.

Упродовж декількох років В. О. Козловський виступає керівником організації системи каталогів, опрацьовує питання створення спільних каталогів наукових бібліотек⁷². У 1930 р. відділ опрацювання розробляв систематичний каталог, складений за децимальною системою⁷³, разом з Н. В. Піскорською опрацьовує наукові засади організації каталогів ВБУ⁷⁴. За звітом за 1930 р. він здав до Державного видавництва України книжку:

«Десяткова система» (всього 20 аркушів друку, серед яких В. О. Козловському належали 10 аркушів друку і загальна редакція)»⁷⁵.

Іншим внеском у роботу ВБУ стала його редакційно-видавнича діяльність. У налагодженні видавничої діяльності у ВБУ В. Козловському допоміг значний практичний видавничий досвід набутий у редакції газети «Громадська думка», журналах «Вісник Союзу визволення України», «Гернистий шлях», під час роботи у «Книгоспілці» секретарювання в НТШ.

Його досвід редакційно-видавничої діяльності було використано у ВБУ як члена редакційної колегії «Бібліотечного збірника» (1926–1927), «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930). Він провів повне редагування двох номерів «Бібліотечного журналу», присвячених предметному (№ 4–5) та систематичному (№ 11–12) каталогам. У першому ж номері «Бібліотечного журналу» В. О. Козловський звернувся до колег-співробітників ВБУ організувати видавничий фонд журналу та поповнювати його постійними жертвами⁷⁶.

У цей період В. Козловський долучився до створення зведених каталогів. З нагоди 200-річчя Російської Академії наук ініціативною групою членів НДІБ, до складу якої входив і В. Козловський, в 1925 р. була запланована робота зі створення картотеки українознавчих видань Російської академії наук, які є в бібліотеках України, й зокрема м. Києва. Картки мали зашифрувати шифрами відповідних бібліотек. Так планувалося створити зведений каталог українознавчих видань РАН, які зберігалися в бібліотеках України⁷⁷.

«Першою ластівкою» назвав В. Козловський зведений каталог, складений завідувачка бібліотеки Київського клінічного інституту Р. Магід, закордонних періодичних видань з медицини, що одержані були бібліотеками м. Києва в 1922–1925 рр.⁷⁸

Значну роботу В. Козловський проводив у галузі створення бібліотекознавчої бібліографії⁷⁹, а також бібліографії предметного та інших каталогів⁸⁰. Йому належить й теоретична стаття щодо книгознавства як науки⁸¹.

В. Козловський проводив значну педагогічну роботу з підготовки бібліотечних кадрів у рамках НДКБ, лекційної роботи на бібліотечних курсах та в наукових бібліотеках м. Києва. Опрацьовував питання підготовки кадрів⁸², був прихильником широкої підготовки практикантів. Виступаючи на засіданні Бюро лекторів 17 червня 1927 р. він зазначав, що за час стажування практиканти мають ознайомитися з максимально більшим числом бібліотечних процесів, однак, професійна підготовка за певним напрямом має проводитися лише тими особами, які вели ці роботи⁸³. У

1927 р. В. Козловський викладав на бібліотечних курсах ВБУ для практикантів такі предмети як каталографія, індексація, складання каталогів⁸⁴.

Після реорганізаційних змін у структурі ВБУ, у 1931 р. він працює завідувачем відділу опрацювання як науковий робітник I розряду ВБУ (1933)⁸⁵.

Однак, як і інших працівників ВБУ, його не оминула доля політичних переслідувань, що розгорнулися в кінці 20-х – на початку 30-х років. Перевірка урядовими комісіями діяльності ВБУ та НДКБ розпочала цей процес, який завершився повним розгромом української школи бібліотекознавства та бібліографії, що детально розкрито в працях Л. А. Дубровіної, О. С. Онищенко та В. В. Матусевич⁸⁵.

Після розгрому бібліотекознавчої та бібліографічної шкіл ВБУ в 1930–1931 рр., на початку 1932 р. всі співробітники пройшли чергове принизливе анкетування, де мали показати своє походження та перебудову на новий ідеологічний лад. Була введена «Анкета обліку наукової та громадської роботи наукових робітників ВБУ при ВУАН», де крім звичайних рубрик (прізвище, ім'я по батькові, науковий ступінь, посада в ВБУ, стаж у науковій роботі загалом та стаж роботи у ВБУ, були введені рубрики – «соціальне походження (за посадою) і станом батьків; партійність, членство у профспілках»). У анкеті при розкритті рубрики виконання плану необхідно було докладно викласти перелік додаткових навантажень. Крім навантаження службового характеру, зокрема по виробничій лінії за посадою, по лінії НДКБ ВБУ, необхідно було вказувати також навантаження громадського характеру. Окремим рядком вказувалися пункти, що передбачали «каяття» у ідеологічних помилках 1931 р. буржуазно-націоналістичного характеру та їх виправлення – треба було зазначити: «точно й чітко, що зроблено у всіх ділянках з погляду самокритичного виявлення своїх попередніх методологічних засад та для засвоєння і практичного застосування марксо-ленінської діалектично-матеріалістичної методології. Бажано навести конкретний перелік так опрацьованих Вами матеріалів, як і виготовлених на підставі їх Ваших»⁸⁷.

Анкета-звіт за 1931 р. показує зміст та обсяг діяльності В. Козловського, зокрема в галузі системи обліку у ВБУ, у підготовці низки праць, зокрема щодо реальних каталогів, інструкції для опрацювання колекції Попельницького, каталографічної інструкції, низки доповідей на засіданнях НДКБ: «Єдина бібліотечна мережа та місце державних і спеціальних наукових бібліотек в цій мережі», «Методологічна побудова і організація бібліотекознавства» та ін. Він керував аспірантами, проводив окремі цикли

занять на курсах для підвищення кваліфікації робітників ВБУ тощо. Як вже зазначалося вище, у цей рік було здано до друку книжку, присвячену десятковій системі, однак вона ґрунтувалася на «буржуазних» класифікаціях і тому не була опублікована. Значна кількість часу відводилася на громадську роботу.

З 1931 р. бібліотекознавчі розробки мають виключно прикладний характер. В анкеті показано, що ці роботи продовжувалися В. Козловським й надалі: «читання курсу бібліотекознавства аспірантам УНІКу (квітень-липень) та науковим співробітникам м. Києва, окремі цикли з бібліотекознавства на курсах бібліотечних робітників Інституту єврейської культури (березень), а у галузі бібліотечної роботи – уточнення і удосконалення поточної роботи у відділі опрацювання, підготовка інструкції відділу та для опрацювання колекції Шевченкіана; система каталогів ВБУ та праця над систематичним каталогом ВБУ (спільно з О. Г. Кисилем); робота як члена Президії ВБУ (т. в. о. голови Бібліотечної секції НДКБД); по НДКББ: керування роботою над проробленням марксівської схеми класифікації наук для бібліографічного вжитку; пророблення окремих ділянок для систематичного каталога ВБУ за марксівською схемою; участь в роботі над каталографічною інструкцією; керування аспірантами; як член Ревізійної комісії МК і КВД; по СНР: участь в бібліотечній бригаді і медичній підбригаді (голова підбригади), в бібліотечній бригаді Дому наукових робітників»⁸⁸.

Окреме пояснення стосувалося перегляду і виправлення методологічних позицій роботи. В. Козловський вказав, що відвідував ідеологічні дискусії, що відбувалися у ВУАН у травні 1931 р.; «перестудював відповідні розвідки, статті з творів В. І. Леніна та І. В. Сталіна, перестудював літературу, що стосується дискусії на книгознавчому, бібліотечному і бібліографічному фронті; ознайомився з постановами та директивами партії, що стосуються єдиного культурного плану, видавничої і бібліотечної справи, ... на початку 1932 року дав доповідь про мої власні теоретичні настановлення та ґрунтовно переробив програми для аспірантів...»⁸⁹.

Перебудова наукових бібліотек у бік наближення до народу, активне впровадження масових форм роботи з читачем, книгою, пропаганда літератури та здійснення допомоги у самоосвіті, реорганізація довідково-бібліографічної роботи з фондами визначило необхідність наближення каталогізації та бібліографування до масового читача, організації централізованої каталогізації, складання зведених каталогів, спеціалізованих карток тощо⁹⁰.

До 1930 р. ВБУ користувалася повними таблицями децимальної системи виданими французькою мовою Міжнародним бібліографічним інститутом у Брюсселі, виданням Е. Н. Добржинського «Десятична класифікація», скороченими таблицями Когана російською мовою та Ю. О. Меженка українською мовою, надрукованими у «Бібліотечній техніці» у видавництві ДБУ 1922 р. та ін.⁹¹ Крім того, користувалися таблицями Хавкіної та Артюшко⁹². Радянська ідеологія вимагала нових підходів до класифікації інформації та каталогізації літератури. Після перевірки діяльності ВБУ Комісією НКО в 1930 р., що зробила багато докорів щодо каталогів та каталогізації літератури, які за її висновками не відповідали завданням соціалістичного будівництва і не враховували ідеологічних змін у радянському суспільстві, починаючи з 1930 р. ВБУ переводиться на нову систему каталогізації літератури. У жовтні 1930 р. ВУАН затверджує план переопрацювання каталогів ВБУ, створення нової схеми систематизації та каталогізаційної інструкції, які враховували нові соціальні зміни та координували єдиний формат та структуру каталожної картки. Формуються нові рубрики систематичного каталогу з урахуванням нової марксистсько-ленінської ідеології та системи знань з урахуванням нових суспільно-політичних обставин та редагування розділів філософії, логіки, етики, політики, праці й робітництва, економічної організації та економічного стану СРСР та інших країн. Каталоги прийняли партійну спрямованість і відкрили такі рубрики як «ВКП(б), «Рада Народних Комісарів», «ВЛКСМ», «КП(б)У», обласні комітети партії тощо. Разом з тим, велика кількість предметних рубрик, пов'язаних з релігією, «буржуазною наукою» та ідеологією, вилучається з рубрикаторів систематичних каталогів. Розгортаються роботи з редагування каталогів, проведення спрощеного опрацювання та каталогізації «малоактуальної літератури», вводиться поняття «колективного автора», зокрема при описанні дореволюційної літератури⁹³ тощо.

Отже, репресивна машина почала діяти. Публічні самокритичні виступи В. О. Козловського, М. І. Сагарди та С. І. Маслова відбулися 4 лютого 1932 р., а надалі і всіх співробітників ВБУ, припинили розвиток самостійного українського бібліотекознавства⁹⁴.

У серпні 1933 р. В. О. Козловський, разом з іншими науковцями, які працювали в 20-х роках у ВБУ, звільняються з роботи.

Як склалася доля В. О. Козловського після звільнення з ВБУ – невідомо. У своїх спогадах Д. Дорошенко згадує, що В. Козловський у 30-х роках виїхав до Казахстану⁹⁵. У літературно-публіцистичній статті Розгона вказується, що на схід була відправлена уся родина Козловського.

Отже, за 12 років роботи у ВБУ В. Козловський зарекомендував себе як видатний бібліографознавець, який, разом з іншими співробітниками ВБУ, закладав головні засади національної бібліотекознавчої школи, зокрема у галузі каталогізації та системи каталогів наукових бібліотек.

У період розробки у ВБУ теоретичних засад бібліотекознавства, він увійшов до першого складу Науково-дослідного інституту бібліотекознавства (1925), який з 1927 р. перетворився у Науково-дослідну комісію бібліотекознавства, членом Президії котрої він був упродовж її існування до 1933 р. Він очолював загальний відділ ВБУ, каталожний відділ ВБУ (1927–1930), увійшов до складу Бюро лекторів, колеги керівників аспірантів тощо. Одночасно він брав участь у підготовці та редагуванні бібліотечних періодичних видань, зокрема «Бібліотечного збірника» (1926–1927), «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930), «Бібліотечного журналу», присвячених предметному (№ 4–5) та систематичному (№ 11–12) каталогам. Він залишив значний науковий доробок (понад 40 опублікованих праць) та неопубліковану наукову спадщину, яку слід вивчати для розуміння особливого шляху української бібліотечної науки в 20-х роках ХХ ст.

Українське бібліотекознавство у цей час тільки переживало процес становлення, вивчало історію та практику бібліотечної справи, аналізувало світовий досвід організації та бібліографічного опису фондів, каталогів наукових бібліотек. До цього процесу у той період долучилося багато талановитих вчених, громадських та культурно-просвітницьких діячів, письменників, які почали розвиток національної науки. Серед них був й Всеволод Козловський, який все своє життя присвятив справі відродження національної культури та державності України. Його діяльність була тісно пов'язана з різними періодами життя країни, подіями, які були визначальними для початку ХХ ст. і які круто змінювали суспільно-політичну діяльність бібліотекознавства, місце його перебування, зміст діяльності: як державного службовця, відповідального редактора газет та фахівця редакційно-видавничої справи, бібліотечного працівника. Хоча це покоління українських діячів не змогло реалізувати свої задуми, а їх доля була трагічною, доробок вчених заклав підвалини у розвиток цієї науки сьогодні.

Примітки

¹ *Дорошенко Дмитро*. Історія національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 109–110.

² *Животко А.* Історія української преси. – К., 1999. – С. 194–197, 323.

³ *Гирич І. Б.* Організація М. С. Грушевським археографічної роботи у львівський період життя й діяльності (1894–1914) // Український історичний журнал. – 1997. – № 1. – С. 76.

⁴ *Срібняк І.* Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.). – К., 1999. – С. 33, 37–39, 152, 153.

⁵ *Патер І.* Андрій Жук і Союз визволення України // Молода нація. – № 3 (24). – 2002. – С. 58–82.

⁶ *Даниленко К.* Видавниче товариство ім. Івана Франка // Союз визволення України у Відні (1914–1918). – Нью-Йорк, 1979. – С. 169.

⁷ *Одинокая Л. П.* Развитие библиотекосведения в Украинской ССР (1917–1941 гг.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Ленингр.ун-т культуры им. Н. К. Крупской. – Л., 1984. – 17 с.; *Її ж.* Деякі проблеми організації науково-методичної роботи в УРСР (1917–1925 рр.) // Бібліотекознавство і бібліографія. – 1979. – Вип. 19. – С. 101–110.

⁸ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941 / НАН України, НБУВ. – К.: НБУВ, 1998. – 337 с.

⁹ Там само. – С. 101, 108, 117, 128, 138–139, 205–208, 210, 213–216, 220–224, 227–229, 235, 238–240, 242.

¹⁰ *Матусевич В. В.* Діяльність Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії в 1925–1933 рр. / НАН України. НБУВ. – К., 1998. – 120 с.

¹¹ Там само. – С. 16, 18, 19, 24, 34, 35, 38, 39, 42, 43, 47, 53, 60, 68, 72, 77, 86, 99, 110.

¹² *Сидоренко Н.* Козловський Всеволод Олександрович // Українська журналістика в іменах. Вип. 9. – Львів, 2002. – С. 135–136.

¹³ *Розгін С.* Всеволод Козловський // Народня воля. – 1554. – № 1. – С. 4.

¹⁴ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, арк. 31–31 зв.

¹⁵ Там само, арк. 48–48 зв.

¹⁶ *Яковлів Андрій.* Українська студентська громада в Дорпаті // З минулого. Збірник. Том II. Український студентський рух у російській школі. – Варшава, 1939. – С. 162–174. – (Праці Українського наукового інституту. – Том XLIX. – Серія праць Комісії для дослідження українського руху. – Книга 8).

¹⁷ Там само. – С. 168.

¹⁸ Там само. – С. 173.

¹⁹ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, арк. 31.

²⁰ *Дорошенко Дмитро.* Вказ. праця. – С. 109–110.

²¹ *Животко А.* Історія української преси. – К., 1999. – С. 194.

²² ЦДІАК України, ф. 294, оп. 1, спр. 430, арк. 1.

²³ Там само, арк. 2.

²⁴ ДАКО, ф. 10, оп. 1, спр. 20, арк. 1, 2 зв.; Товариство «Просвіта» у м. Києві // Громадська думка. – № 115. – 1906. – 20 травня.

²⁵ ІР НБУВ, ф. 114, № 1, арк. 5зв.

- ²⁶ Перші загальні збори Київської «Просвіти» // Громадська думка. – № 146. – 1906. – С. 3–4.
- ²⁷ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, арк. 31 зв.
- ²⁸ *Євген Чикаленко*. Спогади (1861–1907). – К., 2003. – С. 319–323.
- ²⁹ *Животко А.* Історія української преси. – К., 1999. – С. 197.
- ³⁰ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, арк. 31 зв.
- ³¹ *Гирич І. Б.* Організація М. С. Грушевським археографічної роботи у львівський період життя й діяльності (1894–1914) // Український історичний журнал. – 1997. – № 1. – С. 76.
- ³² ЦДІАК, ф. 1235, оп. 1, спр. 540, арк. 142–155.
- ³³ Записки НТШ. – Львів, 1907. – Т. LXXVII. – Кн. IV. – С. 146–171.
- ³⁴ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, арк. 31–31 зв.
- ³⁵ *Дорошенко Д.* Історія України. 1917–1923. – К., 2002. – Т. I. – 320 с.
- ³⁶ *Патер І.* Андрій Жук і Союз визволення України // Молода нація. – № 3 (24). – 2002. – С. 62.
- ³⁷ ЦДАВО України, ф. 4405, оп. 1, спр. 23, арк. 2.
- ³⁸ Там само, арк. 3 зв.
- ³⁹ Перша й друга відправка на Україну відділів українського війська з полонених українців німецьких таборів // Вісник політики, літератури і життя. – Відень, 1918. – 17 квітня. – Ч. 16 (199). – С. 237.
- ⁴⁰ *Даниленко К.* Видавниче товариство ім. Івана Франка // Союз визволення України у Відні (1914–1918). – Нью-Йорк, 1979. – С. 169.
- ⁴¹ ЦДАВО, ф. 4405, оп. 1, спр. 201, арк. 1–6.
- ⁴² *Срібняк І.* Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.). – К., 1999. – С. 36–39.
- ⁴³ ЦДАВО України, ф. 4404, оп. 1, спр. 9, арк. 385–386.
- ⁴⁴ *Животко А.* Історія української преси. – К., 1999. – С. 323.
- ⁴⁵ Андрій Жук (1880–1968) – радник українського посольства в Австрії (1918), історик національно-визвольного руху.
- ⁴⁶ ЦДАВО України. – Ф. 3677. – оп. 3. – спр. 1. – арк. 101–101 зв.
- ⁴⁷ *Матяш І.* Ad fontes [Електронний ресурс] / І. Матяш. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=251>. – Назва з екрана.
- ⁴⁸ ЦДАВО, ф. 3766, оп. 1, спр. 1, арк. 147.
- ⁴⁹ Енциклопедія українознавства. – Том 3. – Львів, 1994. – С. 1054.
- ⁵⁰ *Меженко Ю.* Українська книжка часу Великої революції / Ю. Меженко // Життя й революція. – 1927. – № 10/11. – С. 107–121; № 12. – С. 307–322.
- ⁵¹ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, арк. 31 зв.
- ⁵² *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 38.
- ⁵³ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, арк. 48.
- ⁵⁴ *Мейер Адольф.* Систематичний і предметовий каталоги // Бібліотечний журнал. – № 11–12. – 1925. – С. 26–45. – (Переклад В. Козловського); *Шмід Франц.* Уваги про алфавітний реальний каталог (уривки) // Бібліотечний журнал. – № 11–12. –

1925. – С. 46–49. – (Переклад В. Козловського); *Бойзен Карл.* Систематичний чи предметовий каталог (уривки) [з листа К. Бойзена до Фріца Лилкау з приводу цієї статті] // Бібліотечний журнал. – 1925. – № 11–12. – С. 50–52. – (Переклад В. Козловського); *Козловський В. О.* Центральний каталог наукових бібліотек в краях німецької мови при Публічній бібліотеці Ротшильда у Франкфурті над Майном. Конспект // Бібліотечний журнал. – 1926. – № 2–3. – С. 25–26; *Козловський В. О.* Бібліографія [про систематичний та предметовий каталоги] // Бібліотечний журнал. № 11–12. – 1925. – С. 52–53.
- ⁵⁵ *Козловський В. О.* Реальні каталоги в наукових бібліотеках // Бібліотечний збірник. – Ч. 1. Праці Першої конференції наукових бібліотек УРСР. – 1926. – С. 112–121.
- ⁵⁶ Каталогічна Комісія Секції наукових бібліотек м. Києва // Бібліотечний журнал. – 1925. – Ч. 1. – С. 39–40.
- ⁵⁷ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 108.
- ⁵⁸ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 181, арк. 9.
- ⁵⁹ *Козловський В. О.* Єдина каталогічна інструкція // Бібліотечний збірник. – 1926. – Ч. 1. – С. 122–127.
- ⁶⁰ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 139, арк. 1.
- ⁶¹ Резолюції Пленуму Комісії для складання української каталогічної інструкції на доповіді В. О. Козловського, С. П. Постернака, Н. В. Піскорської, М. А. Годкевича. – ІР НБУВ, Ф. 47, № 94, арк. 2–6; Перший пленум Комісії для складання української каталогічної інструкції // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – № 1. – С. 129–130.
- ⁶² *Козловський В. О.* Каталогічна підкомісія Бібліографічної комісії ВУАН // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – Кн. 4. – 1930. – С. 92–93.
- ⁶³ Основні положення скороченого бібліографування // Методологічний збірник. Вип. 1 : Українська бібліографія / Всеукраїнська Академія наук. Бібліографічна Комісія. – К., 1928. – С. 124–135.
- ⁶⁴ Перше засідання Наукового Інституту Бібліотекознавства // Бібліотечний журнал. – 1925. – № 2/3. – С. 30.
- ⁶⁵ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – С. 206–207.
- ⁶⁶ *Шнайдер Георг.* Правила вибору предметових понять // Бібліотечний журнал. – № 4–5. – 1925. – С. 3–16. – (Переклад В. Козловського); *Шляймер Ганс.* Правила для складання предметового каталога Університетської бібліотеки у Градці (Грац) (1923 року) // Бібліотечний журнал. – № 4–5. – 1925. – С. 35–47. – (Переклад В. Козловського); *Козловський В.* Справа класифікації у американських бібліотеків // Бібліотечний журнал. – № 6–7. – 1925. – С. 39–49.
- ⁶⁷ *Козловський В.* Уваги про предметовий каталог // Бібліотечний журнал. – 1925. – № 1. – С. 3–7; № 2–3. – С. 1–5; *Він же.* Предметовий каталог на порядку дня // Бібліотечний журнал. – № 4. – 1925. – С. I–III; *Він же.* Термінологічні уваги до предметового каталогу // Бібліотечний журнал. – № 4–5. – 1925. – С. V.

⁶⁸ Козловський В. ВБУ в американській пресі // Бібліотечний журнал. – № 2–3. – 1925. – С. 37; *Він же*. Нью-Йоркська публічна бібліотека // Бібліотечний журнал. – 1925. – Ч. 2–3. – С. 35; *Він же*. Російська публічна бібліотека в Ленінграді й польські домагання // Бібліотечний журнал. – № 2–3. – 1925. – С. 35–36.

⁶⁹ Козловський В. О. Бібліотекознавство в УРСР за період 1917–1927 років // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1928. – № 2. – С. 3–14.

⁷⁰ Козловський В. Десяткова система і книжкові палати // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1929. – Кн. 3. – С. 34–42; *Він же*. Класифікація книжок в наукових бібліотеках та предметний каталог // Бібліотечний збірник. – 1926. – Ч. 1; *Він же*. Географічні індекси України в десятковій системі // Бібліотечний журнал. – № 8–10. – 1925. – С. 33–41.

⁷¹ Козловський В. О. Основні терміни предметового та споріднених з ним каталогів. – Оп. 1, спр. 425, арк. 16–18; *Він же*. Термінологічні уваги // Бібліотечний журнал. – 1926. – № 6–8. – С. 17–25.

⁷² Козловський В. Реальні каталоги в наукових бібліотеках // Бібліотечний збірник. – Ч. 1. Праці Першої конференції наукових бібліотек УРСР. – 1926. – С. 112–121; *Він же*. Спільні каталоги // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – 1927. – Кн. 1. – С. 14–41; 1928. – Кн. 2. – С. 35–49.

⁷³ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 314, арк. 5.

⁷⁴ Козловський В. О., Піскорська Н. В. Система каталогів Всенародної бібліотеки України. – Архів НБУВ, оп. 1, спр. 425, арк. 27.

⁷⁵ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, 48 зв.–49.

⁷⁶ Козловський В. О. Видавничий фонд «Бібліотечного журналу» // Бібліотечний журнал. – № 1. – 1925. – С. 46–47.

⁷⁷ Українознавчі видання РАН // Бібліотечний журнал. – № 6–7. – 1925. – С. 48.

⁷⁸ Козловський В. О. Зводний каталог закордонних періодичних видань по медицині, що одержані в бібліотеках Києва за 1922–1925 рр. // Бібліотечний журнал. – № 8–10. – 1925. – С. 44–48.

⁷⁹ Козловський В. О. Створення бібліографічного апарату по бібліотекознавству // Бібліотечний журнал. – № 6–7. – 1925. – С. 20–11; Козловський В. О., Полулях О. І. Бібліотекознавча література українською й російською мовами // Журнал бібліотекознавства та бібліографії. – Ч. 2.

⁸⁰ Балика Д., Козловський В. Бібліографія [предметного каталогу] // Бібліотечний журнал. – № 4–5. – 1925. – С. IV.

⁸¹ Козловський В. О. Книгознавство як наука // Бібліотечний журнал. – № 6–7. – 1925. – С. 31–34.

⁸² Козловський В. О. Підготування та перепідготування робітників наукових бібліотек // Бібліотечний збірник. – 1927. – Ч. 2. – С. 106–113; *Він же*. Бібліотечні курси в Києві: (доповідь, прочитана на прилюднім засіданні НДІБ 17 травня 1926 року) // Бібліотечний журнал. – 1926. – № 4. – С. 31–43.

⁸³ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 212, арк. 11.

⁸⁴ Там само, спр. 213, арк. 6.

⁸⁵ Там само, спр. 34а, арк. 2.

⁸⁶ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Вказ. праця. – С. 234–246; Матусевич В. В. Вказ. праця. – С. 74–119.

⁸⁷ Архів НБУВ, оп. 1-л, спр. 16, арк. 48 зв.

⁸⁸ Там само, арк. 49.

⁸⁹ Там само, оп. 1, спр. 384, арк. 31–31зв.

⁹⁰ Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 167.

⁹¹ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 33, арк. 7.

⁹² Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 167.

⁹³ Там само. – С. 242–244.

⁹⁴ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 398, арк. 12, 22, 39.

⁹⁵ Дорошенко Д. Історія національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – С. 228.